

TÜRKİYE'DE KATI ATIK YATIRIMLARI

Katı atık sektöründe kamu kesimi, yıldan yıla büyüyen bir pazar haline gelmektedir. 1999 yılında Türkiye genelinde kamu kesimi, 42 trilyon TL büyüklüğünde bir pazar yaratma potansiyeli ile hareket etmiştir. Ancak aynı yılda bu pazarın %60'ı yabancı mali sermayeye ve dolayısıyla yabancı yüklenicilere açılmıştır. (Çizelge-1)

1. Yıl İçinde Harcanması Tasarlanan Tutarlar, milyon TL

Yıl	Dış Kredi	Toplam Harcama	Kredi %
1991	25.034	44.571	56,17
1992	35.000	59.237	59,08
1993	1.195.740	1.302.618	91,80
1994	2.370.000	3.150.330	75,23
1996	10.132.159	11.935.727	84,89
1997	14.789.163	19.429.313	76,12
1998	13.272.000	20.722.000	64,05
1999	24.986.940	41.958.640	59,55

Küreselleşme dönemine özgü projeler, 1991 yılından başlayarak hızla artmıştır. Bu projelerin iki ayırdedici özelliği vardır:

- (1) Dış krediye dayanmak,
- (2) Doğrudan belediye tarafından yapılmak.

İlk özellik dönemin "küreselleşme" boyutunu, ikincisi ise bu sektörde merkezi kurumların geriye çekilmesi ve yerel yönetimlerin ön plana çıkmasıyla, ülkede yaşanan "yerelleşme" sürecini temsil etmektedir.

1991-1999 yıllarında yürütülen projeler için, ilgili yılda harcanması öngörülen tutarlar, Çizelge-1'den açıkça izlenebilir. 1991 yılından bu yana, yatırımların yarısından çoğu dış krediye dayanmıştır. 1991'de harcamaların %56'sı dış krediyle karşılanırken, bu

oran 1993 yılında %92'ye tırmanmış, 1999 yılında %60 düzeyinde olmuştur.

Ülke genelinde kamu kesimi yatırımları, her yıl Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yıllık olarak hazırlanan Yatırım Programlarında toplu halde bulunmaktadır. Kimi projelere ilgili yılda başlanamamakta; bu durumda aynı proje bir sonraki yılda yeni parasal değerler ile yinelenabilmektedir. Kimi projeler yenilenmekte, böylece aynı proje çeşitli genişletmeler ile yinelenmektedir; bu genişletmeleri program metinlerinden izlemek mümkün değildir. Bu nedenlerle, sektörde kamu kesiminin büyüklüğünü ya da projeye bağlanmış pazarın hacmini ortaya koyabilmek için başka verilere gerek vardır. Bununla birlikte, yinelemelerden arındırmadan yapılan inceleme, katı atık sektöründe etkinlik gösteren kurumları, bunların büyüklüklerini görmeye yardımcı olabilmektedir.

2. Yatırım Projeleri, milyon TL, 1991-1999

<u>Kurum</u>	<u>Toplam</u> <u>Dış Kredi</u>	<u>Proje</u> <u>Toplamı</u>	<u>Kredi %</u>
İller Bankası (28)	61.912	870.366	17
Özel Çevre Koruma KB (15)	0	4.804.000	0
GAP (1)	0	5.000	0
Büyükşehir (64)	178.441.771	238.321.158	73
Diğer Belediye (27)	23.587.133	27.160.633	89
Toplam (135)	202.090.816	271.161.157	62

Not: 1995 yılı hariçtir. Çizelge, yinelemeler nedeniyle 1991-1999 dönemine ait "piyasa büyüklüğü"nü göstermez.

Yıllık programlarda yer alan proje sayısı ve proje tutarı büyüklüğü bakımından ağırlık büyükşehir belediyelerinde bulunmaktadır. Büyükşehirler, yatırımlarda %75'e yakın oranda dış krediye dayanmayı tasarlamışlardır. İkinci ağırlıklı kesim, büyükşehir statüsünde olmayan belediyelerdir. Dış kredi kullanma eğilimi, bu belediyelerde %90'a yakın düzeydedir. Özel Çevre Kurumu üçüncü yatırımcı grup olarak öne çıkmakta; sektörde genel amaçlı çalışan İller Bankası'nın yatırım hacmi, belediyelerden başka, bu özel amaçlı kurumun bile gerisinde kalmaktadır.

Türkiye'de kentsel katı atık yatırımları, yıllık yatırım programlarına ilk olarak 1986 yılında Çankaya Belediyesi ile Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin projeleri ile girmiştir. Her iki proje de yerli kaynaklarla finanse edilmiştir. Ancak, ilerleyen yıllarda da süren Ankara projesi, 1993 yılında dış kaynak kullanmaya başla-

mıştır. Dış krediye dayalı ilk proje, 1987 yılında, Çukurova Kentsel Geliştirme Projesi kapsamında, Dünya Bankası kredisi ile gündeme gelmiştir. Proje, bölgedeki beş belediyede İller Bankası yönetiminde yürütülmüş; ancak krediyi veren Dünya Bankası, çeşitli kaynaklarda açıkladığı üzere, bu çalışmadan memnun kalmamıştır.¹

Türkiye'de katı atık yatırımları, asıl olarak belediyeler ve İller Bankası tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak, bunlara ek olarak, "Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı ile GAP Bölgesel Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından yaptırılan projelere de rastlanmaktadır.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, yatırım alanında 1999 yılında yer almıştır. Bu bölgedeki illeri kapsayacak şekilde bir "etüd" projesi ile programda yer almıştır.

Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, sektörde etkinlik göstermeye 1991 yılından itibaren başlamıştır. 1991-1999 yılları arasında kimi değişikliklere karşın, çalışmalarını üç ana proje çevresinde toplamıştır. Bu projelerin bir özelliği, başından bu yana dış kredi kaynağına başvurulmamış olmasıdır. Projelerden birinin hangi belediyeleri kapsadığı, belediye adları belirtilmeksizin "muhtelif" biçiminde tanımlandığı için bilinmemektedir. İkinci proje demeti, "Katı Atık Yönetimi" adıyla İçel-Göksu, İzmir-Foça, Muğla-Dalyan belediyelerini kapsamaktadır. Üçüncü proje demeti ise, "Çöp Depolama Alanı Yapımı" adıyla Kekova, Patara, Belek, Pamukkale, Datça, Göcek, Ihlara belediyelerine dönüktür.

İller Bankası Genel Müdürlüğü, sektörde ilk olarak Dünya Bankası kredili Çukurova Projesi ile 1987 yılında yer almış; kendi başına üstlendiği yatırım çalışmaları ancak 1998 yılında başlatılabilmektedir. Projeler Afyon, Sinop-Merkez, Erfelek, Gerze, Trabzon-Rize, İzmir-Aliağa, Muğla, Kırıkkale, Antalya-Alanya, Manisa-Alaşehir, Ordu, Uşak belediyeleri için geliştirilmiştir. Banka'nın "muhtelif" kategorisi ile yürüttüğü projeler de vardır; bunların içerdiği belediyeler ile birlikte ilgi alanının daha geniş olduğu söylenebilir. Ancak harcama kapasitesi sınırlı kalmıştır. Bunlar, dış kredi kullanılmayan projeler olarak görülmektedir.

Büyükşehir Belediyeleri, katı atık projelerinde 1 büyükşehir belediyesi hariç hemen tümüyle yer almıştır. Büyükşehir belediye-

¹ Genel-İş ve KİGEM, *Yerel Yönetimler -Yerelleştirme, Özelleştirme, Yabancılaştırma*, Aralık 1998, Ankara, s. 50.

lerinde dış kredi beklentisi, toplam proje tutarının dörtte üçü düzeyindedir.

Diğer Belediyeler, büyükşehir belediyesi statüsüne girmeyen ve yatırımları doğrudan kendileri üstlenmiş olan belediyeler sınırlı sayıda kalmıştır. Alâşehir, Çorlu, Denizli, Eğirdir, Isparta, Kırık-kale, Menemen ve Seyhan. Bu belediyelerin 1991-1999 yıllarında öngördükleri proje finansmanının %89 oranında yabancı kredi ile karşılanması tasarlanmaktadır.

Kamu kesimi katı atık projeleri, 1991 yılından başlayarak, yer aldığı Yatırım Programı yılına göre sıralanmış biçimde aşağıdaki listede verilmiştir. Dış kredi ve toplam proje bedeli, ilgili yıl için öngörülen harcama değil, proje toplamı rakamlarıdır. Son sütun, dış kredinin toplam proje bedeli içindeki payını göstermektedir.

3. YILLIK YATIRIM PROGRAMLARINDA KATI ATIK PROJELERİ, milyon TL, 1991-1999

No:	YIL	Kurum Adı	İl	İlçe	Başlama	Bitiş	Toplam Dış Kredi	Proje Toplamı	Borç %
1	1991	İller Bankası	İçel	Mersin	1990	1991	603	1506	40
2	1991	İller Bankası	İçel	Tarsus	1990	1991	750	1661	45
3	1991	İller Bankası	İçel	Mersin	1987	1991	4242	4991	85
4	1991	İller Bankası	Hatay	İskenderun	1987	1992	6294	7404	85
5	1991	Özel Çevre Koruma KB	Muğla	Köyceğiz	1991	1994	0	600	0
6	1991	Ankara BŞB	Ankara	*	1986	1993	0	50000	0
7	1991	İstanbul BŞB	İstanbul	*	1991	1991	2750	2750	100
8	1991	Kayseri BŞB	Kayseri	*	1991	1992	5050	5050	100
9	1991	Bursa BŞB	Bursa	*	1991	1992	20000	25000	80
10	1991	Gaziantep BŞB	Gaziantep	*	1991	1993	0	15000	0
11	1991	İzmit	Kocaeli	İzmit	1991	1991	5000	5000	100
12	1992	İller Bankası	İçel	Mersin	1987	1992	3678	6311	58
13	1992	İller Bankası	İçel	Mersin	1990	1992	2567	6215	41
14	1992	İller Bankası	İçel	Mersin	1990	1992	343	661	52
15	1992	Özel Çevre Koruma KB	Muğla	Köyceğiz	1991	1994	0	600	0
16	1992	Ankara BŞB	Ankara	*	1986	1993	0	75000	0
17	1992	İstanbul BŞB	İstanbul	*	1991	1992	25612	27662	93
18	1992	Bursa BŞB	Bursa	*	1991	1995	23500	57500	41
19	1992	Kayseri BŞB	Kayseri	*	1991	1992	3000	3000	100
20	1992	Gaziantep BŞB	Gaziantep	*	1991	1993	5000	10000	50
21	1993	İller Bankası	İçel	Mersin	1987	1993	35955	106617	34
22	1993	Özel Çevre Koruma KB	Muğla, İçel, İzmir	Dalyan, Gökusu, Foça	1993	1994	0	5000	0
23	1993	Özel Çevre Koruma KB	Muğla	Köyceğiz	1991	1994	0	2000	0

24	1993	Ankara BŞB	Ankara	*		1986	1995	47740	226800	21
25	1993	İstanbul BŞB	İstanbul	*		1991	1993	500000	500000	100
26	1993	İstanbul BŞB	İstanbul	*		1993	1994	250000	250000	100
27	1993	Bursa BŞB	Bursa	*		1991	1994	84000	120000	70
28	1993	Kayseri BŞB	Kayseri	*		1991	1993	1000	6000	17
29	1993	Tarsus	İçel	Tarsus		1993	1993	1000	3000	33
30	1993	İzmit	Kocaeli	İzmit		1993	1995	1410000	1410000	100
31	1994	Özel Çevre Koruma KB	İçel, İzmir, Muğla	*		1993	1995	0	7700	0
32	1994	Özel Çevre Koruma KB	Ant, Den, Muğ, Aks	*		1994	1996	0	77000	0
33	1994	Özel Çevre Koruma KB	Muğla	Köyceğiz		1991	1995	0	6100	0
34	1994	Ankara BŞB	Ankara	*		1986	1996	355000	1800000	20
35	1994	İstanbul BŞB	İstanbul	*		1991	1994	800000	800000	100
36	1994	İstanbul BŞB	İstanbul	*		1993	1995	900000	900000	100
37	1994	İzmir BŞB	İzmir	*		1994	1996	60000	100000	60
38	1994	Bursa BŞB	Bursa	*		1991	1996	201000	287000	70
39	1994	Kayseri BŞB	Kayseri	*		1991	1995	550000	551000	100
40	1994	İzmit BŞB	Kocaeli	İzmit		1993	1996	3399000	3399000	100
41	1994	Tarsus	İçel	Tarsus		1993	1994	1000	3000	33
42	1994	Denizli	Denizli	*		1994	1994	4000	5000	80
43	1996	Özel Çevre Koruma KB	Muhtelif	*		1993	1997	0	70000	0
44	1996	Özel Çevre Koruma KB	Ant, İz, İçel, Den,	ve Muğla, Aksaray		1994	1997	0	150000	0
45	1996	Ankara BŞB	Ankara	*		1986	1997	1320000	2045000	65
46	1996	İstanbul BŞB	İstanbul	*		1991	1996	2202917	3023611	73
47	1996	İstanbul BŞB	İstanbul	*		1993	1998	1000000	2200000	45
48	1996	İstanbul BŞB	İstanbul	*		1995	1997	200000	550000	36
49	1996	Adana BŞB	Adana	*		1995	1997	300000	300000	100
50	1996	Bursa BŞB	Bursa	*		1991	2000	743912	1474140	50

51	1996	Kayseri BŞB	Kayseri	*		1991	1997	250000	285350	88
52	1996	Konya BŞB	Konya	*		1995	1996	38000	38000	100
53	1996	Antalya BŞB	Antalya	*		1995	1998	45000	840000	5
54	1996	İzmit BŞB	Kocaeli	İzmit		1993	1996	20050429	20050429	100
55	1996	Mersin BŞB	İçel	Mersin		1994	1997	2000000	2000000	100
56	1996	Eskişehir BŞB	Eskişehir	*		1995	1996	20000	20000	100
57	1996	Samsun BŞB	Samsun	*		1995	1998	40000	40000	100
58	1996	Tarsus	İçel	Tarsus		1993	1996	2000	4000	50
59	1996	Denizli	Denizli	Merkez		1996	1996	37795	37795	100
60	1996	İsparta	İsparta	Merkez		1995	1997	280000	280000	100
61	1996	Menemen	İzmir	Menemen		1995	1997	861038	861038	100
62	1997	Özel Çevre Koruma KB	Muhtelif	*		1993	1998	0	100000	0
63	1997	Özel Çevre Koruma KB	Ant,İzm,İçel,Den,	ve Muğla, Aksaray		1994	1998	0	220000	0
64	1997	Ankara BŞB	Ankara	*		1986	1998	5400000	11245500	48
65	1997	İstanbul BŞB	İstanbul	Ümraniye, Kemerburgaz, Halkalı, Aydınlı		1993	1998	4050000	5400000	75
66	1997	İstanbul BŞB	İstanbul	*		1995	1998	1350000	2025000	67
67	1997	İzmir BŞB	İzmir	*		1997	2000	8370000	8370000	100
68	1997	Adana BŞB	Adana	*		1995	1998	877500	958500	92
69	1997	Bursa BŞB	Bursa	*		1991	2000	1687500	3136050	54
70	1997	Kayseri BŞB	Kayseri	*		1991	1998	1890000	1929150	98
71	1997	Konya BŞB	Konya	*		1995	1997	175500	175500	100
72	1997	Antalya BŞB	Antalya	*		1995	1998	1045575	1944000	54
73	1997	İzmit BŞB	Kocaeli	İzmit		1993	1997	40957941	40957941	100
74	1997	Mersin BŞB	İçel	Mersin		1994	1998	1620000	1620000	100
75	1997	Eskişehir BŞB	Eskişehir	*		1995	1997	43408	43408	100

76	1997	Samsun BŞB	Samsun	*		1995	1998	86817	86817	100
77	1997	Erzurum BŞB	Erzurum	*		1997	1997	675000	675000	100
78	1997	Denizli	Denizli	Merkez		1994	1997	81000	81000	100
79	1997	Alaşehir	Manisa	Alaşehir		1997	1997	81000	81000	100
80	1997	Kırıkkale	Kırıkkale	*		1997	1997	40500	40500	100
81	1997	Yalova	Yalova	*		1997	1997	40500	40500	100
82	1997	Tarsus	İçel	Tarsus		1997	1997	67500	81000	83
83	1997	Isparta	Isparta	Merkez		1995	1998	1701000	1701000	100
84	1997	Menemen	İzmir	Menemen		1995	1999	1756000	1756000	100
85	1997	Eğirdir	Isparta	Eğirdir		1997	1997	27000	27000	100
86	1997	Çorlu	Tekirdağ	Çorlu		1997	2000	3375000	3375000	100
87	1998	İller Bankası	Muhtelif	*		1998	1998	0	2000	0
88	1998	İller Bankası	Afyon	*		1998	1998	0	2500	0
89	1998	İller Bankası	Sinop	*		1998	1998	0	2500	0
90	1998	İller Bankası	Trabzon, Rize	*		1998	1998	0	2500	0
91	1998	İller Bankası	İzmir	Aliğa		1998	1998	0	2500	0
92	1998	İller Bankası	Muğla	*		1998	1998	0	2500	0
93	1998	İller Bankası	Kırıkkale	*		1998	1998	0	2500	0
94	1998	Özel Çevre Koruma KB	Muhtelif	*		1993	1999	0	120000	0
95	1998	Özel Çevre Koruma KB	Ant,İçel,Muğ,Aks	*		1994	1999	0	1395000	0
96	1998	Ankara BŞB	Ankara	*		1986	2000	9600000	19920000	48
97	1998	İstanbul BŞB	İstanbul	*		1995	1998	3360000	6720000	50
98	1998	Adana BŞB	İzmir	*		1997	2000	14880000	14880000	100
99	1998	Bursa BŞB	Bursa	*		1991	2000	3000000	5568000	54
100	1998	Antalya BŞB	Antalya	*		1995	2005	2136000	3936000	54
101	1998	Mersin BŞB	İçel	Mersin		1994	1999	120000	120000	100
102	1998	Eskişehir BŞB	Eskişehir	*		1995	1998	120000	120000	100

103	1998	Erzurum Eski	Erzurum	*		1997	1998	72000	72000	100
104	1998	Tarsus	İçel	Tarsus		1993	1998	72000	72000	100
105	1998	Alaşehir	Manisa	Alaşehir		1997	1998	72000	72000	100
106	1998	Yalova	Yalova	*		1997	1998	72000	72000	100
107	1998	Seyhan	Adana	Seyhan		1998	1998	72000	72000	100
108	1998	Isparta	Isparta	Merkez		1995	1999	240000	240000	100
109	1998	Çorlu	Tekirdağ	Çorlu		1997	2000	240000	240000	100
110	1998	Eğirdir	Isparta	Eğirdir		1997	1998	48000	48000	100
111	1998	Menemen	İzmir	Menemen		1995	1999	3120000	3120000	100
112	1999	İller Bankası	Afyon			1998	1999	0	25000	0
113	1999	İller Bankası	Sinop	Merkez Erfelek, Gerze		1998	1999	0	35000	0
114	1999	İller Bankası	Muhtelif			1999	1999	0	2000	0
115	1999	İller Bankası	Muhtelif			1999	1999	0	2000	0
116	1999	İller Bankası	Trabzon, Rize			1998	2000	0	35000	0
117	1999	İller Bankası	İzmir	Aliğa		1998	2000	0	35000	0
118	1999	İller Bankası	Muğla			1998	2000	0	35000	0
119	1999	İller Bankası	Kırıkkale			1998	2000	0	35000	0
120	1999	İller Bankası	Antalya	Alanya		1999	2000	0	35000	0
121	1999	İller Bankası	Manisa	Alaşehir		1999	2000	0	35000	0
122	1999	İller Bankası	Ordu	Merkez		1999	2000	0	35000	0
123	1999	İller Bankası	Uşak			1999	2000	0	35000	0
124	1999	İller Bankası	Muhtelif			1999	2000	7480	374000	7
125	1999	Özel Çevre Koruma KB	Muhtelif	*		1993	2000	0	150000	0
126	1999	Özel Çevre Koruma KB	Ant, İçel, Aksaray	*		1994	2001	0	2500000	0
127	1999	GAP Bölge Kalkınma İd.	GAP İlleri			1999	1999	0	5000	0
128	1999	Ankara BŞB	Ankara			1986	2000	14960000	31042000	48
129	1999	İstanbul BŞB	İstanbul			1995	1999	6096200	1346000	45

130	1999	İzmir BŞB	İzmir		1997	2000	17204000	17952000	96
131	1999	Bursa BŞB	Bursa		1991	2000	4675000	8602000	54
132	1999	Antalya BŞB	Antalya		1995	2005	2618000	5984000	44
133	1999	Menemen	İzmir	Menemen	1995	1999	4862000	4862000	100
134	1999	Isparta	Isparta	Merkez	1995	2000	2692800	4675000	58
135	1999	Denizli	Denizli	*	1999	2000	3740000	5310800	70

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, *Yıllık Yatırım Programları*. Programlar her yıl Resmi Gazete'de yayımlanmakta, ayrıca DPT tarafından ayrı bir kitap halinde çoğaltılmaktadır. (Listede 1995 yılı projeleri eksiktir.)